

ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА ОД ТУРАКА 1806 — 1807. ГОДИНЕ

О ослобођењу Београда од Турака 1806—1807. године постоје подаци и већи број докумената и наративних списа, који говоре о успешној борби Карађорђевој војске, али број историчара који су изучавали ток тога ослобођења није баш велик. Чини нам се да су од домаћих писаца који говоре о ослобођењу Београда значајни радови Миленка Вукићевића, Владимира Стојановића и Владимира Терзића.

Својим списима о Карађорђу, Миленко Вукићевић је скренуо пажњу приликом прославе стогодишњице избијања буне на дахије. Он се тога задатка прихватио као већ зрео, истакнут и угледан научник, са изграђеним историографским концепцијама и методима. Миленко Вукићевић је покушао, и то му је пошло за руком, да се издигне изнад оних страначких и династичких погледа не само на ослобођење Београда него и на цео устанак. За разлику од дотадашњих српских историчара, Вукићевић је први почео да пише историју устанка и Београда на основу изворне грађе, коју је црпео већином из руских архива. Иако се само успутно бавио ослобођењем Београда од Турака и томе питању дао веома мали простор, оно што је Вукићевић о томе написао веома је цењено.¹

Једна од значајних студија о борби за ослобођење Београда 1804—1806. године, која се појавила последњих година и на коју се треба осврнути, улази у циклус оних научних радова које је тој борби посветио савремени историчар Владимир Стојанчевић. Хронолошки и развојно он је веома лепо изнео ток борби за ослобођење Београда, служећи се овом поделом:

I. фаза, од Аганлијиног похода до Остружничке скупштине, српскотурских преговора у Земуну (28. априла) 10. маја 1804. године и доласка Бећир-паше под Београд (30. јуна) 12. јула 1804. године.

II. фаза, до завршетка Бећир-пашине мисије око Митрова дана и до краја 1804. године.

III. фаза обухвата целу 1805. и 1806. годину до српских победа на Делиграду и Мишару.

IV. фаза обухвата завршне операције опсаде и јуриша на Београд. Он је описао прву, другу и трећу фазу, док четврту директно ослобођење Београда од Турака 1806. и 1807. године није обрадио, већ је то питање уступио војном историчару Велимиру Терзићу.²

Велимир Терзић је описао ослобођење Београда од Турака 1806—1807. године, желећи да пред нама оживи велику војничку епопеју устанка. Он је ту превасходно поступио као војни историчар, али са публицистичко-новинарских позиција.³ У Богићевом архиву у Цавтату, међу преписима који су доспели делатношћу К. К. Родофиникина, налазе се, у једној рукописној свесци, документи који се односе на ослобођење Београда. То је Карађорђев извештај генералу Михаљсону о ослобођењу самога Београда, даље Родофиникинов извештај Михаљсону о ослобођењу Београда, преписка Беј-Новокршћеновог са руским чиновницима, писма Карађорђа Михаљсону до ослобођења Београда, писма Родофиникина руским чиновницима, извештаји и планови и опис Београдске тврђаве и Београда из пера руског мајора Гамберга, извештаји Каменскога о путовању по Србији и Београду, писмо Правитељствујушћег совјета Михаљсону првих дана после преласка Совјета у Београд.⁴

Како се не могу самостално служити грађом на турском језику, документа из турских архива, који до сада нису објављени, а чије се фотографије налазе у Бео-

граду, искористио сам захваљујући љубавности Радмиле Тричковић, која их је превела.⁵

Основни задатак српскога народа је био да се сви српски градови ослободе од Турака. То је чак било и озакоњено у закону о проглашењу Правитељствујушчег совјета врховним органом власти од 25. новембра 1805. године говори се да Народна скупштина даје власт Правитељствујушчем совјету да градом Смедеревом влада и да ће и другим градовима владати када буду слободни.⁶ Да би се што пре ослободио Београд, Правитељствујушчи совјет је куповао оружје, у првом реду топове из Аустрије, док сами Срби нису почели да лију топове, тако да је Народна скупштина у Смедереву обавезала Совјет да устаничку војску снабде топовима, који су били неопходни за ослобођење Београдске тврђаве. Близина Смедерева Београду дозволила је Правитељствујушчем совјету да лакше координира војничке операције за ослобођење Београда, а Смедерево, које је Правитељствујушчи совјет претворио у своју привремену престоницу, ипак није имало услове да постане главним градом устаничке Србије. Смедерево није располагало оним основним стратешким, војно-политичким и економским компонентама, какве је имао Београд. По Карађорђевој директиви, још у Смедереву су створени државни органи власти: Народна Скупштина, Правитељствујушчи совјет, судови села, судови кнежина, судови нахија и Врховни суд да би их касније пренео из Смедерева у ослобођени Београд, у којем ће се ти органи власти даље усавршавати, испуњавати сваки своје функције и задатке у изградњи државног система у Србији. Из овога се види да је Карађорђе имао пред собом два основна задатка: изградњу државних органа власти и ослобођење Београда, а оба та задатка су била тесно повезана међу собом. Сређено стање у позадини и изградња власти знатно су допринели брзом ослобођењу Београда. Помоћу ових и устанци власти које су створене још 14. децембра 1805. године, Карађорђе и Совјет су успоставили директну везу до првих села око Београда, из којих су сеоски кнезови слали подробне извештаје о свему што се дешавало у Београду. Стварањем суда 14. октобра 1805. године чврсте устаничке везе биле су веома добро повезане од Смедерева до првих села око Београда, а Карађорђе је посредством судских органа власти био добро обавештен о кретању Турака у Београду и ван Београда. Није искључена могућност да су у самом Београду међу Србима биле створене

сличне везе као и по селима и варошима. Ово нам говори да су стварање органа државне власти и идеја о ослобођењу Београда били тесно повезани па је и устаничка војска била тесно повезана, с народним масама, које су се налазиле пред Београдском тврђавом, и које су, заједно са устаничком војском, тежиле судбоносном ослобођењу Београда. Када војска има такве тесне везе с народом разумљиви су устанички успеси у ослобођењу Београда. Масае су своје тежње везивале са именом Карађорђевим, а главна тежња је била да се коначним јуришом истерају Турци из Београдске тврђаве. Тај дан је једва чекао цео српски народ и деца, и жене, чак и старци у дубокој старости су то желели понављајући, да им је највећа жеља да дочекају ослобођење Београда. Баш за време ослобођења Београда устанички народ и његове вође су се одликовале узором слоге, која се ретко где може наћи. Њихови друштвени задаци увек су више од менталитетних особина, цео народ се сложено ухватио у једну дружну националну целину да ослободи Београд.

У току првог српског устанка историјска аспирација ослобођења Београда доживела је из више узрока. Даљни подстицај стварао се на крилима многих победа устаника и већ постигнутих успеха, а место Београда у духовним представама устаника постало је још одређеније развјетком идеје о стварању слободне државе.

После обимних припрема устаничке војске за ослобођење Београда, Карађорђе се, најзад, обратио и Русији за помоћ у оружју. Карађорђе је у писму генералу Михаљсону, 18. јула 1806. године, затражио новац, оружје, муницију и искусне војнике, истичући да је у том велика нужда, а то Карађорђево писмо Михаљсону је уручио руски обавештајац, капетан Угречи Требински (у Србији познат као Беј Новокрешченев). У исто време руски поручник је обавестио Михаљсона о успесима устаника.

Карађорђе је желео да Беј-Новокрешченог искористи не само као стручњака, већ да његовим посредством од Русије добије наоружање. По свој прилици руска команда је вратила свога обавештајца, поручника Новокрешченева, у Србију, али Карађорђе 1806 г. није добио од Русије ни оружје, ни барут, ни олово.⁷

Будберг је у писму Михаљсону, од 12. септембра 1806. године, саопштио да Русија не може послати олово и барут у Србију. Непосредно пред ту одлуку, А. Будберг пише Родофиникину из Петербурга,

16. октобра 1806. године, да шаље „секретнују експедицију катораја будет находитсја под непосредним вашего превосхдителства и имет искључително заниматсја распростањенијем тајних сведенија наших в турских области и вообшче в том крају“.⁸

Сазиви Народне скупштине који су одржани у Смедереву 1. јула и 5. новембра 1806. године, протекли су у знаку извесних неспоразума између мирољубиве и ратоборне струје међу устаницима. Положај устаничке Србије у првој половини лета 1806. био је веома неповољан, због пораза Русије и Аустрије и успостављања француске превласти на Порти. Због тога је на Скупштини у Смедереву, одржаној 1. јула, и превладала мирољубива струја, тако да су, посредством Петра Ичка, постављени Порти врло умерени захтеви о измирењу:

1. Срби пристају да плаћају данак у знак покорности;

2. Да се у Србију пошаље један царски мухасил (финансијски чиновник), са извесним бројем служитеља, и њему ће се данак предавати;

3. Да све царске, мухасилске и народне службе обављају који обећавају да ће их вршити по царској заповести;

4. Да се јаничари, крцалије и други зли Турци истерају из Србије, а Срби да чувају границе.

Истог дана Карађорђе је „са целим Собрањем народним“ писао руском посланику у Цариграду, Италинском, и замолио да га помогне његову акцију.⁹

Рад Петра Ичка у Цариграду добио је неочекивано снажну подршку после српских победа на Мишару и Делиграду. И међународна ситуација је постала повољнија за устанике, јер је руска војска све активније иступила у Влашкој и Молдавији.¹⁰ У септембру исте године закључено је шестонедељно примирје између турске и српске војске.

Тада се у Србију вратио Петар Ичко, да у скупштини изнесе услове које је Porta нудила Србима. Скупштина је сазвана у Смедереву крајем октобра 1806. године. Пошто је саслушала свој извештај, скупштина је прихватила Портине услове и изјавила захвалност султану на милости. 5. новембра у Скупштини је написано писмо Порти у Цариграду којим се јавља да поново одлази Петар Ичко да коначно утврди српске услове. Веома су значајне скупштинске одлуке, које се односе и на Београд а састојале су се у следећем:

1. Обавеза Срба да плаћају годишње 722.500 гроша данка.

2. Да спахије не могу наплаћивати више данка до 10 гроша по породици. Скупљена сума предавала би се алајбегу, а овај спахијама.

3. Србима се даје опроштај за прошлост и опрашта им се заостали данак.

4. Да се све крцалије и јаничари истерају из Београда, а да само мирни Турци могу остати у Београду и живети од зараде. Да за чувара тврђава у Србији буде наменован паша са 500 људи турске редовне војске, који ће бити распоређени и у Београду, Смедереву, Шапцу и Ужицу.

5. Срби би, такође, имали гарнизон од 500 људи.

6. Предвиђа се избор врховног кнеза, чије ће седиште бити у Београду. Он ће као оружану пратњу имати 50 људи. Врховни кнез има право да поставља нахијске кнезове, који ће поред себе имати 15 оружаних људи. Они ће скупљати данак и предавати врховном кнезу, а овај Турцима.

7. Пашина се власт простире само на тврђаве. Он све наредбе спроводи преко врховног кнеза. Такође потврда смртне казне зависи од паше.

8. Турци могу живети само по градовима. У унутрашњости земље могу пролазити само са пасошем врховног кнеза.

9. Србима се дозвољава слобода богослужења и подизања цркава и школа.

10. Предвиђено је да се паша у Београду не мења.

11. Од целокупне суме данка, одбија се 80.000 гроша за издржавање мезулана и 120.000 гроша за пашино издржавање.

12. Срби су такође требали да дају паши 1000 кола сена и дрва.¹¹ На том заседању Скупштине у Смедереву се живо расправљало о току борбе за ослобођење Београда, од пролећа 1806. године, када су устаници почели интензивно нападати тај град. Биле су изнесене појединости о тим борбама, о недостацима у смислу тактике па је речено да је потребно мењати тактику и методе саме операције. Потребно је било да се повећа број топова којима ће се бомбардовати Београдска тврђава. Карађорђе је добио задатак да детаљно разради план деловања војске и њених оперативних и обавештајних органа, који су морали добро проучити стање и расположење читавих турских посадних јединица. За сваку турску утврђену тачку припремљени су посебни одреди од устаника који говоре турски језик, како би хитро уништили не-

пријатеља. Биле су предложене 4. јуришне групе. Свака је група добила задатак са које стране да удари на београдску тврђаву. Прва група, која се састојала од бораца плаћеничке војске-бећара, под командом Милоја Петровића, добила је задатак да нападне Сава-капију и да помогне Сими Марковићу да заузме Варош-капију. Ова друга група под командом Симе Марковића имала је 3000 добро опремљених устаника. Трећа јуришна група, под командовањем Васе Чарапића, имала је задатак да нападне Стамбол-капију. Четврта јуришна група под командом Станоја Главаша и Вула Вуличевића добила је задатак да са две колоне нападне Видин-капију. За време скупштинских дебата, у западној штампи је објављена вест из Земуна како „побуњеници нису задовољни последњим султановим уступцима и да они захтевају да се призна независност Србије. Имамо основа да верујемо да скорашњи преговори имају пре задатак да се добије у времену, него да се закључи једно право примирје“.¹² Карађорђе води преговоре са Турском о миру, а у исто време спремио је непамћени до тога времена јуриш за ослобођење Београда.¹³ Док је српска депутација водила преговоре у Цариграду, Карађорђе ослобађа Београд.¹⁴ Непосредно после тога Петар Ичко, добивши наређење од Карађорђа да продужи преговоре с Турском, тек 31. јануара 1807. известио је Карађорђа и Скупштину да су преговори успешно завршени, да је потписан ферман о амнестији и повластицама за српске устанике.¹⁵ У Београд је поново послат ранији везир Ага Хасан паша, с тим да обавља само дужност мухасила.

За београдски гарнизон предвиђало се 300 турских регуларних војника и 500 Срба. Врховни кнез Карађорђе боравио би у Београду, а 20 кнезова у нахијама. (5). Из превода једног азухала српске раје, овереног вилајетским печатом, сазнајемо: „сад се ваш слуга Петар Ичко вратио са Порте и донио радосну вест од царске милости које је показао према својим слугама. Послат је човек који ће бити постављен за београдског мухасила и миријска имовина је одређена одсеком“.¹⁶ (6).

Смедеревска скупштина је прихватила Ичков извештај, а супротни ставови мирољубиве и ратоборне струје међу старешинама нису се јасније изразили. И једној и другој страни чинило се прикладним да се продужи примирје и да се прихвате Портини услови за мир, јер је то и на једној и на другој страни схваћено као привремено стање. (7). У суштини, превласт је и даље

имала ратоборна струја „којој је припадала већина војвода и ратничких старешина и већина народа, који је у ратовању имао користи, постајући господарем земаља које су раније биле у рукама спахија, однела је победу над мањином мирољубивих кнезова из народа који су желели мира“.¹⁷ (8) То ће даљи догађаји ускоро и потврдити, нарочито кад су Срби од уласка Русије у рат добили Ичков мир. У исто време Русија није остала по страни у Ичковом миру. А. Будберг пише Михаљсону 12. септембра 1806. године: „А ежели Порта Отоманска не согласитсја удовлетворит преставленијем от нас еј сделаним меджу којим одно из главнејши ест обеспечение спокојства Сербов тогда общче мери какија вследствие тога с нашим страни будет прињати, поставит нас в возможность снабдит Сербов и военим снарјадами, что впрочем во всјаком случају с твердоју надеждој могут полаттсја на попечание Г. И., о востановланију и утвржденију их спокојства“.

Непосредно после Мишарске битке, Карађорђе је чврсто решио да ослободи Београд и да га претвори, у главни град обновљене српске државе. Он је тежио како смо већ навели, да ослободи овај град особитог географског положаја и изузетне физиономије којом се разликује од осталих српских градова. Београд није судбински повезан само са Србином већ, захваљујући великим рекама Сави и Дунаву, и са целом Панонијом, па и Европом. Та Карађорђева тежња је имала, дакле, веома јаке војне, политичке и економске мотиве.

Непосредно суседство са Аустријом, која је била живо заинтересована за увоз српских пољопривредних производа преко Београда, још више издваја овај град претварајући га у центар посебног геополитичког положаја.

Истицање Београда као стожера српских земаља јавило се већ у XVIII веку, у списима Ђорђа Бранковића па све до Јована Рајића. Мада њихова географска знања нису увек била поуздана, обојица су тачно запазили померање српског седишта од југа ка северу, истицањем северне Србије и издвајањем Београда као значајног српског града.

Од XV до XVIII века готово сваки европски путописац, дошавши у Београд, назива тај град „главним градом Србије“. Ова представа о Београду је појачана у току аустро-турских ратова XVIII века и за време двадесетогодишње аустријске владавине над Београдом и северном Србијом. Феномен Београда постао је све изразитији и

због готово свакидашњих веза подунавских Срба са тим градом, с којим се не само трговало него се у њему, нарочито у току аустро-турских ратова, запажале све јасније клице националне еманципације.

Београд је у то време био један од најбоље утврђених градова на Балкану. Имао је горњу и доњу тврђаву која је силазила све до Саве и била потпуно неприступачна. Доња тврђава је могла бити бомбардована једино са Великог ратног острва, а оно је припадало Аустрији. Та тврђава се могла самостално бранити без подршке горње тврђаве, док је горња тврђава представљала најаче упориште у одбрани Београда. Од те горње тврђаве се простирао Калемегдан са брисаним простором (пољаном од неколико стотина метара представљао изузетно изврсни положај за одбрану тврђаве у којој се налазила само турска војна посада. А за Калемегданом се простирала варош Београд са одбранбеним рововима и пет градских капија, кроз које се излазило у варош. Те капије су везивале Београд са спољним светом, тако да је Карађорђе могао најпре да освоји све капије па тек да са својом војском уђе у варош и отпочне борбу за горњу и доњу тврђаву. Једна од најпознатијих, и, можда, највећих била је Стамбол-капија (данас испод споменика кнеза Михаила), трећа се звала Варош-капија (на углу данашњег Топчидерског венца и Поп-Лукине улице) и Сава капија (у близини савског пристаништа). Карађорђе је морао да најпре одреди тактику ослобођења ових капија, а од свих њих је најбоље била утврђена Стамбол-капија.

Припремајући се за решавајућу борбу, односно за јуриш на живот и на смрт, за Београд Карађорђе је знао да у самој вароши има много својих присталица. У Београду су тада живели сем Турака, и Срби, Цинцари и Јевреји. Карађорђа су подржавали муслимански живаљ и Цинцари, о њиховом доприносу за ослобођење Београда нема довољно података, али је свакако био значајан. Наша историографија не располаже подацима како је потекао устанак Београђана за време напада Београда или да је он у опште и био, пошто по том питању нема података, једино да се Карађорђе веома хумано односио према Београђанима, омогућио да се удаљи народ од тврђава на које је јуришала српска војска. Такво понашање Карађорђа према Београђанима има своје особености и своју историју. Сем тога, трговци Цинцари и Јевреји по свом социјалном положају су били ближи тргов-

цу Карађорђу него ли Турцима, који су ограничавали њихову трговачку делатност. Од првих дана ослобођења српске територије, Карађорђе је издизао трговину, а особито са Аустријом. Подизао је нове и поправљао старе путеве, желећи да убрза промет.¹⁹ У своме допису из Земуна априла 1805. „Allgemeine Zeitung“ извештава да Карађорђе нарочиту пажњу полаже на цесте које воде Остружници.

У самом Београду уочи напада устаничких трупа владао је хаос: недостајале су многе животне намирнице и није било огрева. Устаничка војска је постепено изоловала Београд од спољашног света, тако да су промет и трговина били сасвим спречени. Већина Београдских житеља је желела што скорију предају града, али жељу нико није смео гласно изрећи — уколико му је живот био мио. Турци су гајили кукуруз око Београда, али га нису могли брати, јер га је устаничка војска палила чим би доспео до бербе. У таквој ситуацији Турци су пљачкали караване на Дунаву и Сави, што је изазвало велико незадовољство јеврејских трговаца, који су напуштали Београд, тражећи заштиту на српској или аустријској страни.²¹

Иако је турска посада у Београду била изложена великим тешкоћама, на сваки начин тежила је да одржи Београд. Тај град је имао велики војно-политички значај за турску империју, био је центар пашалука и главна база дахијско-јаничарског режима, одакле су Турци предузимали све акције против устаника. Карађорђе је на Београд гледао као на своју будућност, као на своју будућу престоницу, схватајући добро политички и економски значај овога града. Намеравао је да Београд одреди за седиште Правитељствујушћег совјета и Народне скупштине. Београд је близу Земуна и Панчева и са њима има значајне трговинске односе: те градове је насељавао српски живаљ, као и други народи данашње Југославије. О заједничкој будућности заједнички су морали да мисле. За Карађорђеву војску ослобођење Београда је представљало не само важан него и веома тежак задатак. Београдска тврђава била је веома јако турско упориште тако да је освајање Београда било велика тешкоћа и Аустрији 1789. године. Не понављајући већ опширно описане борбе Карађорђеве војске од првих дана устанка па све до јуриша на Београд (које је подробно описао Владимир Стојанчевић), треба имати у виду да је најжешћа битка за Београд почела у љето 1806. године. Тада се Карађорђе решио, не рачунајући на

националне жртве, да ослободи Београд, по сваку цену. Земунски извештач „Press-burger Zeitunga“ јавио је 15. IX 1806. „да никада раније Београд није памтио таквих ужасних борби на облама Саве и Дунава нити такве тутњаве пушака и топова. Јуриш српске војске сваки дан се све више и више повећава. У исто време официри турске војске којима је командовао Султанов отметник Алија Гушанац уверавали су земунске извештаче да никада неће напусти Београдску тврђаву. Карађорђе чак никога није уверавао већ је био уверен у снагу и моћ устаничког оружја и велику љубав свог народа према Београду, био је убеђен да ће Срби изгинути на пољу битке, али неће дозволити да поново падну у турско ропство и да ће као симбол националне независности, Београд бити свечано ослобођен. Тај град позваће и друге југословенске народе да пођу његовим примером и да се ослободе од оних који их национално угњетавају.

Сваки владар тежи да на изузетан начин створи себи своју нову престоницу, да се поноси тиме што је он њен творац или макар њен ослободилац. Карађорђе „добивши од буне своје, од године 1804. почевши се борити с Турцима, ослободи многа места, одлучи се, кад већ доста јак постаде и на Београд навалити, кога је дуго времена с војском својом по заповједу и предводителством својих привржених и пријатељских Чарапића, Главаша и Милоја, од Дунава тја до Саве обсађена држао.“²³

Још првих дана устанка, када су Карађорђе и Јанко Катић долазили у Земун на преговоре са јаничарима, обојица су с поносом говорили да је „Земун део Београда и да ће доћи време када ће и Земун бити слободан“. А Земунци су поносито истицали како је „Карађорђе и наш цар“. Владика црногорски с поносом је слао своје депутате Карађорђу, да би га они обавестили о Карађорђевом плану за напад на Београд. Владика је удахњавао веру Карађорђу на тај велики историјски подухват, томе је изузетно интересовање придавао и митрополит Стефан Стратимировић, који се лично заузимао да Београд постане главни град устаничке Србије. Зато ослобођење Београда представља најзначајнију прекретницу у првом устанку, када је устаничка Србија — поред борбе против јаничара — ступила у рат и против тада веома моћне турске империје.

Пред Карађорђеву акцију за ослобођење Београда дошло је много присталица који су били чврсто решили да са човечанским

пожртвовањем испуне свој патриотски дуг према земљи и народу који је вековима стењао под турским јармом. Као и у свакој великој бици тако су се и у бици за ослобођење Београда, истакли многи јунаци.²⁴

Карађорђе је под Београдом сакупио главнину српске војске, у чијем је саставу било око 40 топова, а на противничкој страни се налазило до 300 топова. План за ослобођење Београда израдио је лично Карађорђе. Карађорђевој војска и војска Симе Марковића су удариле на Турке поред Саве, преко Камењака. Код Цареве ћуприје се налазила војска Милана Обреновића, а код Хајдучке чесме војска Младена Миловановића и Крагујевчани. На Камању, уз цариградски друм, полегла је војска Васе Чарапића с Грочанима. На Дунаву, према Видин-капији, била је распоређена војска Станоја Главаша и Цуле Коларца, а од Пожаревца је ка Београду напредовала војска Миленка Стојковића. У борбама за ослобођење Београда су учествовале и војске Луке Лазаревића и Проте Матеје Ненадовића.

О јачини устаничке војске која је ослобађала Београд, у нашој историографији се погрешно наводи податак о 25.000 српских војника. У саопштењу Монолакија, од 28. јануара 1807. године, говори се да је устаничка војска повећана за 20 хиљада људи и да 15.000 Срба делује око Видина, док је 20.000 људи отишло у Кладово и 13.000 у Неготин, али није наведен податак о јачини Карађорђеве војске која се упутила ка Нишу.²¹

Тридесетог августа 1807. Родофиникин је известио главног команданта молдавске армије да српска војска има 80.000 војника.²² Сва ова војска се налазила под општом командом Карађорђа, који је у одређено време наредио да се крене на Београд.

Био је ту и познати Конда, Арбанас православне вере, који је својим јунаштвом многим устаницима за пример послужио.

„Између свих ових узбјегах био је Конда без сумње најзнатнији. Своју способност и јунаштво давао је од свагда при свакој пригоди на видик, чега ради кратким и бимбашом постаде. Овај уистину храбри муж предложи сада Србљем своју основу којом намерава узети Београда... Србљи то једва дочекају и Конду за оруђе тога посла радосно поприме“.²⁵

Устаници су почели да надиру ка Београду од самог почетка устанка, а већ 1805. године било је ослобођено Смедерево и Ка-

рађорђева војска је стигла до капија Београда. Устаници ни једног тренутка нису испустили из вида да им ускоро предстоји тешка али славна битка за ослобођење Београда. Са авалских коса су цеви Карађорђевих топова, купљених за суво злато од Аустрије, биле управљене на београдску тврђаву, да би коначно уништили турске трупе које су још господариле Београдом.

Карађорђеви обавештајци су још од првих дана устанка смело извиђали број и распоред турских топова, као и снагу јаничарских одреда у самој тврђави.

Карађорђе и остале српске старешине су пред битку за ослобођење Београда знали где се налази сваки турски војник и свака јаничарска одбрамбена тачка. То је био Карађорђев „законик ратовања“: уништити противника пошто га претходно проучи. Такав је план имао Карађорђе и на Делиграду и на Мишару, такав начин ратовања он је провео у живот и у бици за ослобођење Београда.

Карађорђе је био свестан да је ова битка много тежа од мишарске, недовољно наоружаним устаницима предстојао је јуриш на једну од тада највећих тврђава на Балкану. У њој се била утврдила до зуба наоружана јаничарска регуларна војска, са око 300 топова и другим тада најмодернијим наоружањем. У таквој ситуацији Карађорђе је морао да ради план београдске операције, која би донела своје плодове без већих жртава међу устаницима.

На јаничаре, фронталним бојем и откритим наступом не би могла да крене не само устаничка војска. Јаничари би из београдске тврђаве лако зауставили савремено опремљену руску, или аустријску, или француску војску. Требало је размислити не само о тактици вођења ратних операција него и о најпогоднијем дану за тај напад.

Карађорђе је изабрао дан када су Турци славили свој велики празник Бајрам, а осим тога потребно је било одабрати такве јунаке који ће најбрже ликвидирати јаничарску стражу. Један од првих који се јавио на тај задатак био је Конда, а исту је жељу изразио и Узун Мирко, вешт и храбар српски устаник. Та двојица су добила задатак да прођу у београдску варош и да се отуда врате на варошка врата, а успут да униште турску стражу. Обојица су била добро извештана у војној вештини, а српски обавештајци су тако збунили Турке да турски стражари нису ни помислили да су Конда и његови другови српски војници.

Када их је стража запитала ко су они, Конда им је одговорио:

„Момци Узур бегови“!

Узур бег је био предводителј крџалијах.²⁶

Конда је хитро уништио турску стражу, почела је пуцњава а Турци су мислили да се тиме наздравља празнику. Турци су их најзад запазили и отворили на њих ватру из пушака и топова, а Конда, са својих 50 војника на савској страни, позове једног јаничара кога је познавао још од раније, а који је сада стојао на стражи.²⁷ Конда га замоли да му врата отвори, јер са гласом из Шапца долази. Тек што је јаничар врата отворио, за Кондом је скочила његова дружина и јуришајући утрчала у град.

У историји ослобођења Београда од Турака један од првих и најважнијих датума је 12. децембар 1806. године. Тога дана је Карађорђева војска заузела варош Београд и са свих страна опколила тврђаву. Већ 20. децембра по наређењу Карађорђевом Милоје Петровић и Вуле Илић упутили су се са својом војском и једном батеријом топова, на Велико ратно острво, одакле су бомбардовали тврђаву. Прелаз српске војске на Ратно острво је веома значајан, и Карађорђева војска је тиме показала да је њен циљ ослобођење јужнословенских народа и земаља преко Саве. Аустријски генерали су говорили: Ево Срба, уништише турску империју, па хоће и нашу. Србе је европска историографија тек прихватила као народ отргнут из заборава, а сада ти Срби туку турске регуларне јединице, не само са слободне српске територије него и са Ратног острва, које припада Аустрији. Европа је била обавештена о томе историјском догађају на Балкану: турска империја морала је испустити Београд из својих руку, као војно-политички и економски центар Балкана. Султан увидевши крај Гушанца, поставља за Београдског везира Сулејман пашу, а који је саопштио Карађорђу да га неће пустити у тврђаву и да је он „господар царева града“ на то му је Карађорђе одговорио: да је то град српскога народа и да све градове са Балкана Турци, ако не милом то силом морају да напусте. Пошто је на турској страни била Аустрија (и Француска) аустријска главна команда је енергично протестовала поводом искрцавања Карађорђевих трупа на Ратно острво. Но ни протести Аустрије и утицај Аустрије нису могли спречити слободољубиве тежње српскога народа да се сам национално ослободи и створи себи националну престоницу.

Карађорђеве наредбе биле су дубоко промишљене: Карађорђе наређује да се још више стегне обруч око тврђаве и да се најхитније заузме капија која се налазила испод кипа данашњег Победника. Карађорђева наредба била је извршена. Одмах за тим Карађорђе наређује да устаничка војска продре у доњу тврђаву, да се тамо пронађе Београдски Сулејман-паша и да се принуди на предају. Београдског везира су пронашли даровити Карађорђеви обавештајци, а Сулејман паша, видевши пред собом Карађорђеове бећаре, био је силно изненађен не верујући својим очима шта се то догађа у граду којег је он назвао царевим градом. Да би спасао живот, тај паша био је принуђен да преда горњу тврђаву и да без оружја остане у доњој тврђави, док од султана не добије директиву шта даље да ради. Карађорђе прихватио тај предлог 8. јануара 1807. године и свечано примио кључеве од горње тврђаве. Пошто су се западне силе уплеле у судбину Сулејман-паше, Карађорђе је упутио Сулејман-паши захтев да хитно напусти тврђаву.

У *Allgemeine Zeitung* читамо ово:

„Главне тачке уговора о предаји града Београда бијаху:

1. Тврђаву предају Турци дне 30 XII 1806 Србима. 2. Турске чете одлазе испраћене свим војним почастима, у пратњи српских чета које их прате према Видину. 3. Ради веће међусобне сигурности, даје таоце и једна и друга страна до коначно угљављеног примирја. Команду града преузима Младен Миловановић. „Карађорђе се налазио у Београду већ од почетка децембра године 1806, не хтијући никако пристати на поједине турске приједлоге, те су напоследку Турци морали усвојити све његове захтеве који бијаху и у најкраћој форми формулирани у прије споменутом уговору“.²⁸

Карађорђе је ослободио Београд таквом брзином да је тиме надмашио најпознатије светске војсковође које су командовале добро извежбаном регуларном војском.

Савременик који описује овај догађај наводи: „Половина вароши заузета је таквом хитрином да су тиме Срби надмашили чак редовну војску, која би хиљадама жртва имала да се на овако што одлучи“.²⁹

Напад на Београд био је тачно испланиран, пред сваким војником стајао је јасан задатак, тако да је сваки борац знао шта се од њега тражи, а када би га испунио, оставши жив, на реду је био још сложенији за-

датак. У Београдској операцији, коју је организовао Карађорђе, сваки устаник је знао на којем месту мора да уништи противника. Ти задаци су били повезани, од успеха једнога зависио је успех другог и цело ослобођење Београда. То се најбоље потврђује изванредном тачношћу којом су устаници успели да униште турске стражаре и отворе капије, а непосредно после тога сваки војвода, на челу своје војске, упао је у центар града и изненадио непријатеља, уносећи панику у његове редове.

Турски командант Београда није био свестан шта се дешава у том тренутку, и био је запрепашћен када су велике војводе сјединиле своје одреде. Једино место куда су се Турци још могли повући, била је Београдска тврђава, но били су убеђени да и ту неће дуго опстати, јер су устаници одмах почели да прокопавају ходнике под тврђавом.

Непосредно после ослобођења Београда, Карађорђе је, 9. децембра 1806. године, известио руског генералног конзула И. Ф. Балкунова да је 30. новембра Београд на јуриш ослобођен и да је Гушанац Алија, са својим војницима опкољен у тврђави, те ће бити приморан да се ускоро преда устаничкој војсци. Карађорђе такође извештава да је изгубио једног од храбрих војвода, Васу Чарапића. После овога писма, Балкунов, у рапорту Михаљсону, главном команданту молдавске армије, 23. децембра, извештава да је 14. децембра 1806. године заузета и Београдска тврђава, да је запленио 300 турских топова, од којих се 80 могу одмах употребити, а српској војсци пало је у руке још и много муниције и пушка.

Боравивши у Србији по специјалном задатку, а на позив Карађорђев, руски мајор Гремберг, у опису српске нације и државних граница у Србији, истиче да је Београд „кључ“ трговине не само балканских земаља већ и Европе. Еуген Совојски је придавао велик значај Београду и зато је тај град, за време аустријске окупације, поправљао, сматрајући да је Београд највећа цитадела на Балкану. При првој предаји Београда Турцима, главна магистрала тврђаве била је разрушена. Мајор Гремберг каже да је Београд остао понос српске нације и кад је био под турском влашћу, а устаници су од самог почетка устанка имали јасан задатак да ослободе Београд. Они су купили од Аустрије неколико топова, одмах блокирали град и успели су да савладају Турке глађу; на крају су извршили јуриш и тврђава је капитулирала. Два ме-

сеца касније је и сам паша, и сваки онај који је носио турско име, био погубљен — изузев стараца, жена и деце и неких занатлија.

Непосредно после ослобођења Београда, многи који су становали у суседним областима дошли су да населе земљу својих очева у Београду, али како им влада није обезбедила добар живот — многи од њих су се вратили.

Тај руски мајор, када је видео српске војнике у ослобођеном граду, закључио је да су они борбенији од турских војника и да се сваки Србин бори у свом рову до смрти. Срби могу подносити велике напоре, захваљујући својим првим владарима из лозе Немањића који су их научили да буду стрпљиви и да се с високим родољубљем односе према својој земљи, своме народу и држави. Гремберг наводи да се у Београдској тврђави после ослобођења налазило 248 топова, од којих 40 било с постољем а 25 су били брдски топови. Ту је и арсенал, више касарни и четири велика магацина. У тој цитадели посаду чини регуларна војска од стотину војника. Мајор Гремберг каже да судбина ове тврђаве зависи од њеног бедема, јер су куће сувише близу града и не остављају довољно брисаног простора да би се непријатељ могао одбити.

Непосредно после ослобођења Београда, Турска је објавила рат Русији, а Михаљсон послао манифест Карађорђу, тражећи од њега да Србија помогне Русији у овом рату. Након тога, Михаљсон је саопштио Миленку Стојковићу да га је обрадовала вест када је чуо од Карађорђа да је ослободио Београд и како је његова војска ступила у Крајину да би се сјединила с руском војском. У другом писму, од 25. јануара 1807. године, Михаљсон извештава министра унутрашњих послова да је један део Карађорђеве војске упућен из Београда да ослободи Шабац, а други на Дрину, док је војска Миленка Стојковића ступила у Крајину, да би се сјединила с руском војском.²⁵ Карађорђе, у писму из Београда од 13. јануара 1807. године, извештава Михаљсона да су Срби спремили велику војску за рат против Турске. Истовремено из Београда се Карађорђе захваљује Михаљсону на добијеном писму и обавештава га о радо примљеном позиву да ступи у рат против Турака.

Карађорђе је из Београда издао наређење својој војсци да ступи у рат против Турске, док с друге стране руска војска на Дунаву није још ступила у акцију. Због

тога је Карађорђе био веома забринут, па је био принуђен да пошаље једну депутацију Михаљсону, а Правитељствујушћи Совјет је, с Карађорђем на челу, депутате овластио „полнемоћјем“ од 6. марта 1807. године. У том акту истакнуто је да се тројици Совјета — Чардаклији, Лукићу и Гагићу — даје, по одлуци Скупштине, право да могу потписивати уговоре са Русима.³⁴

Непосредно после одласка српске депутације Михаљсону, српски „конфидент“ Демелић је известио Михаљсона о првој акцији Карађорђеве војске у Крајини.³⁵ После тога Совјет је обавестио Михаљсона да врховни командант устаничке војске Карађорђе продире у правцу Ужица, док Миленкова војска, по наређењу Карађорђевом, преко Неготина и Кладова излази ка Видину.³⁶

Карађорђе не само да руководи војним операцијама, већ се брине и о целокупном државном уређењу Србије. Ратујући против Турака око Ужица, он је издао наредбу Совјету о којој је Родофиникин обавестио Михаљсона, 26. априла 1807. године, указујући на то да врховни командант Карађорђе моли Русе да му пошаљу једну особу која би се налазила у Совјету, а која би дала упутство о томе како треба образовати српску владу, затим тражи и другу особу-војну, која би била уз њега Карађорђа, с тим што би та особа морала да буде официр инжењерије да би се завео ред у артиљерији и тврђавама.³⁷ Карађорђе тражи и трећу особу, официра-рударског истраживача. Карађорђе је тада затражио и 10.000 пушака, извесну количину олова и 200.000 пјастера.³⁸

Непосредно после ове Карађорђеве молбе, Гагић је 22. маја 1807. године известио Карађорђа и Совјет да се налази у руским јединицама, којима командује генерал Исајев, а које су веома слабе. Гагић наводи како је сам Исајев, признао „у мења војске мало“ „и да од овакве војске Срби не могу очекивати никакве помоћи“.³⁹ Гагић је молио Михаљсона да се руске трупе повећају.

Миленко Стојковић, у писму Родофиникину, везује победу над Турцима у Крајини са доласком Карађорђевим, а овај је то вероватно саопштио Михаљсону, који је, 6. маја 1807. године, упутио писмо вођи храброг српског народа Карађорђу. То писмо које у нашој историографији досад било познато, чува се у Богишичевом архиву у Цавтату. Михаљсон у њему наводи како руски цар није могао помоћи, јер је цара везивало пријатељство с Турском.

Русија је поштовала уговор с Турском и због тога је оставила српску нацију без икакве помоћи. Михаљсон даље истиче да је Турска објавила рат Русији и да непосредно после тога Русија жели да пружи сваку помоћ Карађорђу и његовом народу. Он је описао Карађорђа као вођу српског народа који брани веру и домовину и који је тиме скренуо на себе пажњу читаве Европе, тако да су се дивили чврстости његова духа, и његовој јуначкој храбрости, и блиставе успехе српског народа и да су Карађорђе и његова држава добили право на признање од других држава.⁴⁰

Када је Карађорђева војска ослободила Београд, то је целом Европом одјекнуло као добар глас. А у знак солидарности са српским народом тада је на страну Карађорђевој војске пришло хиљаде Бугара, тражећи оружје да се боре против Турака. Поред Петра Ичка, ступили су у редове устаничке српске војске и многи становници Македоније и молили Карађорђа да им да оружје, како би потукли босанске Турке.

Ослобођење Београда је продрмало цело Балканско полуострво. У Београд, који су Турци напустили, преселили су се многи житељи из суседних села, поставши тако пионири обнове српске престонице. То исто је желео и Божо Грујевић, први Карађорђев законписац, идејни и политички творац Правитељствујушчег совјета и устаничког судства, организатор народних скупштина, први доктор права у српском народу. Но, није имао среће: умро је пред само ослобођење Београда, не дочекавши да његов Правитељствујушчи совјет премести своје седиште из Смедерева у главни град Карађорђевој Србије — Београд. Калемегдан се претворио у ливаду на којој се обучавала Карађорђева војска првим регуларним вежбама, а командири и начелници тих вежби били су: аустријски официр српског порекла Радић и велики пријатељ Карађорђев — Беј Новокрешчени, кога је Карађорђе предложио Народној скупштини да га прогласи првим генералом устаничке војске.

Беј Новокрешчени, пензионисани поручник руске војске, дошао је у Србију као добровољац, непосредно после мишарске битке, и убрзо постао нераздвојни пријатељ Карађорђев. Био је свим срцем одан Карађорђу и српском народу, а после ослобођења Београда вратио се у Украјину да обиђе своју родбину. Но, није ни стигао својима а Карађорђе је замолио Михаљсона да Беја Новокрешченог врати у Београд. Тај чудни поручник био је једини који је Карађорђа саветовао да подигне војну ин-

дустрију, да створи регуларну војску, да уреди Београдску тврђаву, да поправи топове на Калемегдану, заплењене од Турака. Родофиникин је саопштио руском генералу како на „Калемегдану сваки дан вежба полицију и устаничку војску регуларним војничким вежбама“; да у тренутку када је Родофиникин предложио да се Српска патријаршија потчини руском Синоду, Беј Новокрешчени је у Београду отворио духовну конзисторију, која је имала обележје самосталне српске школске установе.⁴¹

Беј Новокрешчени је, заједно са Карађорђем, откривао по Србији нове руднике, недалеко од Београда обновио је Барутану и због свега тога Карађорђе је високо ценио поручника БејНовокрешченог.

Родофиникин је о свему томе известио главног команданта молдавске армије, јавио је како Карађорђе предлаже да се Беј Новокрешчени унапреди у чин генерала. Да би то некако спречио, Родофиникин тражи да се Новокрешчени врати у Русију. Родофиникин је, помоћу војника Миленка Стојковића, ухватио Новокрешченог и силом, без знања Карађорђевога, послао у Русију. О његовој даљој судбини се више ништа не зна.⁴²

Одмах после ослобођења Београда црногорски владика је послао депутацију Карађорђу, да би црногорски изасланици поздравили стварање српске престонице и пожелели Карађорђу, много успеха. Још од тога времена Београд је град свега Балкана. Чак су и Карл Маркс и Фридрих Енгелс истакли да су Београд и народ његов покренули точак историје балканских народа. Београд је својој средини и своје утицају привукао хиљаде јужних Славена, чак и оних који су живели у Бечу и у Петербургу, а ту оцену двојице класика марксизма и лењинизма су потврдила доцнија историјска збивања.

У првим данима после ослобођења, Београд је привукао пажњу и због свога изванредно значајног стратегијско-економског положаја. Руски мајор Грамберг известио је, на француском језику, своју владу како је лепа београдска тврђава, снимео је њену карту и подарио је Карађорђу. Мајор Грамберг се дивео мостићима и тунелима који везују Калемегдан са главним градом. Документи из Богишићевог архива показују да су одмах Београд посетили и виши француски официри. Вероватно су и они својој влади поднели мишљење о Београду, али у Гавриловићевим списима тих подата-

ка нема, мада би корисно послужили у проучавању тока ослобођења града и првих делатности Београђана у ослобођеној вароши.

Није прошла ни година од ослобођења а руски путописац Бантиш Каменски је допутовао у Београд, да би узео податке о томе граду и описао његову историју. Но ту је провео веома кратко време, написао је своје утиске, и послао их Прозоровском. Каменски признаје да је веома мало упознао историју Београда и београдског пашалука и зато, како се сам изразио, „лош је мој рад“. Описујући догађаје пред ослобођење Београда и у току саме битке, Каменски није био довољно објективан. Био је под утицајем митрополита Леонтија и био једини који је, заједно са Стефаном Живковићем, смео да контактира са страним чиновницима (што је Карађорђе, иначе био забранио свима члановима Совјета).

Београд је јуначки издржао све тешкоће којима је био изложен првих дана по ослобођењу. Први чин његове слободарнос-

ти било је Карађорђево одбацивање Пауличијеве конвенције, а из канцеларије Совјета је уз Београда објављено прво показанье за нарушење Карађорђевог Ичког мира, што се најизразитије види из једног писма које Совјет 1807. године шаље Михаљсону. Ваља истаћи и тадашњу Карађорђеву поруку аустријском команданту Симбшену, да српски народ ништа не тражи од немачке господе него само чисте трговачке односе из ослобођеног Београда.

Карађорђе је саопштио Народној скупштини да ће доћи ред да се расправе размиоилажења с Родофиникином, који се почео мешати у послове слободнога града, а у писму Доситеју, Карађорђе је истакао да „пази на Београд и да не верује томе царском чиновнику“. У ослобођеном Београду зачела се намера Родофиникина, Живковића и Леонтија да униште Карађорђа, али је Народна скупштина спасла вођу устаника и изабрала га за наследног српског владара, а и цар Александар у два маха спасао је живот Карађорђа.

НАПОМЕНЕ

¹ Миленко Вукичевић, *Карађорђе*, 2, Београд 1912.

² Владимир Стојанчевић, *Борба за ослобођење Београда 1804—1806*.

³ Годишњак музеја града Београда, 1957—111—142. Велимир Терзић, *Ослобођење Београда од Турака 1806—1807 године*, Годишњак музеја града Београда, 1957, 143—158.

⁴ Архив Богишића у Цавтату, (даље АБЦ).

⁵ Исто.

⁶ Архив преседништва владе у Цариграду, серија Hattu Humate 262—265.

⁷ Централни Државни Војно Историјски Архив у Москви (даље ЦДВИА) Фонд 9190 оп. 170, свеска 20 дело 605, 3—4.

⁸ Богишићев архив у Цавтату (даље А В В/47, 39.

⁹ АБЦ, 45, 47, 48.

¹⁰ АБЦ, 179—180.

¹¹ Љубица Кандић, *Скупштина у систему власти државе првог устанка 1804—1813*, Београд, 1963, 50—51.

¹² М. Ристић, *Народна скупштина у првом српском устанку*, Београд, 1955 23.

¹³ А. Ивић, *Списи бечких архива о Првом српском устанку*, (даље СБА) бр. 346.

¹⁴ СБА, IV бр. 1

¹⁵ СБА, IV, 112.

¹⁶ СБА, IV, 277.

¹⁷ Архив преседништва владе у Цариграду серија Hatti Humate 262—261.

¹⁸ СБА, IV, 230.

¹⁹ М. Ристић, нав. дело 58.

²⁰ М. Ристић, нав. дело 58.

²¹ Упоредити — Велимир Терзић, нав. место, Мирослав Деспот, Страна сувремена штампа о Првом српском устанку, Историјски гласник 1—2. Београд 1954, 229—232.

²² АБЦ, 30

²³ АБЦ, 31.

²⁴ АБЦ, 101.

²⁵ Б. Ковачевић, *Први српски устанак према казивању устаника и савремених посматрача*, Београд 1949, 116—121.

²⁶ Исто,

²⁷ Исто.

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

³⁰ Мирослав Деспотовић, нав. место.

³¹ Формулација М. Вукићевић, *Карађорђе*, Београд 1912, 443 упоредити

³² П. Јокић, *Споменик XIV*, 4445, А. Протић, *Повесница* 11, К. Протић *Знаменити догађаји Првог српског устанка*, 156.

³³ Рапорт мајора Грамберга Прозоровском
26 јуна 1808, АБЦ, IV, 42.

³⁴ Исто.

³⁵ АБЦ, 42.

³⁶ АБЦ, 31.

³⁷ АБЦ, 84.

³⁸ АБЦ, 31.

³⁹ АБЦ, 85.

⁴⁰ АБЦ, 83.

⁴¹ АБЦ, 75.

⁴² АБЦ, 96.

⁴³ АБЦ, 80.

⁴⁴ АБЦ, 45.

⁴⁵ АБЦ, 49.

LA DÉLIVRANCE DE BELGRADE EN 1806 et 1807

Gojko Desnica

L'auteur a décrit la libération de Belgrade, qui était sous la domination turque, par les Serbes en 1806 et 1807 pendant le Premier soulèvement serbe.

Quelques auteurs, qui ont écrit l'histoire du Premier soulèvement, n'étaient pas tout à fait d'accord dans la description de la délivrance de Belgrade. Cette libération posait certains problèmes qu'avait essayés d'éclaircir un historien, Velimir Terzić. Cet écrivain a donné un tableau vivant, accessible à un très large public, de la grande épopée que fut le Premier soulèvement serbe au commencement du XIXe siècle. Mais il ne l'avait fait qu'en se basant sur les données militaires.

Le présent ouvrage a été écrit en s'appuyant sur les documents qui se trouvent dans les

archives russes et turques, et les archives de M. Bogišić à Cavtat. Parmi ces documents les plus importants concernant la prise de Belgrade étaient les comptes rendus de Karađorđe et de Rodofinikin au général russe Mihalskon, le rapport du commandant russe Gamberg, etc.

L'auteur a d'abord décrit les événements militaires qui ont abouti à la prise de la ville. Il a ensuite souligné l'importance au point de vue social et économique pour la nation serbe de la délivrance de Belgrade. À la fin l'auteur a fait voir le rôle considérable qu'a joué Belgrade libéré pour l'unification de tous les peuples yougoslaves comme l'avait déjà remarqué et souligné Marx et Engels dans leurs oeuvres.